

Bild 2 Flygfoto över strandlinjen och Neapolis. Foto: Joume Serrat

AV PER DECKEL

Empúries en grekisk koloni och sedermera även en romersk stad, belägen vid en flodmyrning norr om Barcelona, är en av Spaniens mest undersökta och betydelsefulla platser från antiken. Platsen har undersökts ända sedan sekelskiftet och ännu är endast en liten del utgrävd. Under sommaren var det möjligt att delta i detta arbete både på land och under vattnet. Temat för året var *Empúries och havet - hamnplatser och maritim handel i den romerska världen*, och i år bedrevs även undervattensarkeologi. Om man däremot kunde belägga teorin om en yttre hamn är tveksamt.

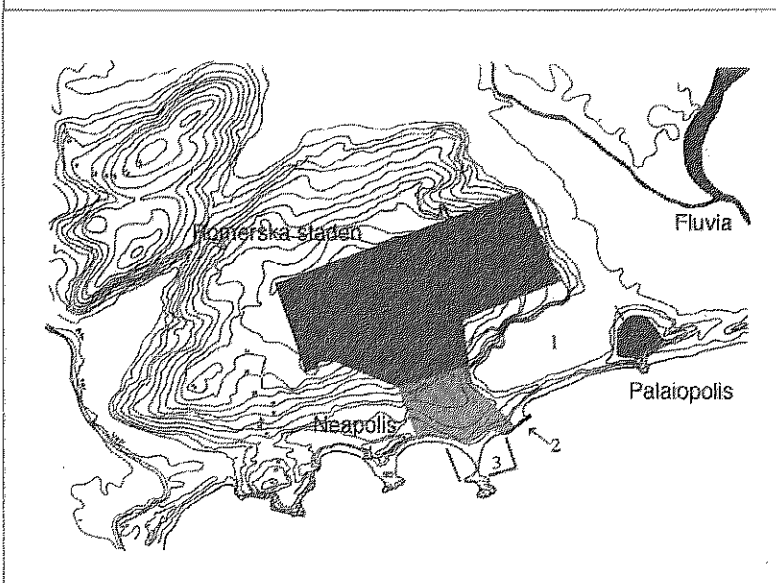

Bild 1 Karta över Empúries med markeringar till texten.

Phonecierna som grundade Masalia, nuvarande Marseille, ca 600 f Kr, fortsatte västerut och grundade ett flertal ytterligare kolonier ute efter Spaniens östkust. Först i raden, bara något årtionde efter Masalia, grundades Empúries på ett synnerligen strategiskt läge. Man valde en liten lättförsvarad ö utanför floden Fluviás mynning, samma strategi som användes för Marseille utanför floden Rhôn. Platsen ligger direkt söder om Pyrenéernas södra sluttningar. Bergens påverkan på vindarna, samt strömförhållandena gör, än idag, området strax norr om Empúries till ett av Spaniens mest oberäkneliga och hårdaste farvatten. Det bör ha varit praktiskt med en vänligt sinnad hamn vid denna passage som måste korsas på vägen neröver den iberiska halvön.

Den nya och gamla staden

Den lilla ön där kolonien låg, idag byn Sant Martí d'Empúries, blev snabbt för trång och ca 550 f Kr expanderade man på norra delen av den ö som låg strax söder om den första. Även det nya området växte snabbt, framförallt före och

runt 500 f.Kr. Vissa historiker anser att detta beror på att Phocea vid denna tiden intogs av Perserna, vilket enligt Herodotus tvingade innevånarna att överge sin stad och söka skydd i sina kolonier. Eftersom den grekiske geografen Strabo långt senare refererar till den ursprungliga lilla ön som *Palaiopolis* "gamla staden" har man valt att kalla det södra området för *Neapolis* "Nya staden". Detta är dock en modern konstruktion och av sin samtid benämndes den med största sannolikhet *Emporion*.

Phonecierna var inga jordbrukare utan deras ekonomi baserades på havet och då framförallt handel. Detta gjorde att man hade mycket goda kontakter med stora delar av kulturerna runt Medelhavet, inte minst Rom. Emporions första blomstringstid avtog under trehundratalet f.Kr, då kartagerna lade under sig stora delar av den iberiska halvön vilket ledde till att marknader för handeln gick förlorade. Man blev

dock skonade från Hannibals fälttåg eftersom han valde en inlandsrutt på sin väg norrut, men det andra puniska kriget blev ändå början till slutet för Emporions självständighet. Rom utnyttjade sina kontakter och det var på denna plats man landsteg för att skära av Hannibals försörjningsvägar, och det var härifrån Cato strax efteråt, 195 BC, i grunden krossade de inhemska uppror som följde på roms expansion. Cato grundade därefter, strax väster om Neapolis, ett permanent arméläger. Roms närvaro ledde till att handeln återigen blomstrade och snart transformerades Catos här-läger till en romersk stad, vars yta blev mångdubbelt större än de ursprungliga grekiska. Neapolis fortlevde vid sidan om den nya romerska staden med en viss formell autonomi. I praktiken var dock hela stadsbildningen styrd av Rom, och under Augustus slogs städerna ihop till en juridisk enhet *Municipium Emporiae*. Staden levde sedan vidare under hela den

romerska perioden men under den senare delen hade den spelat ut sin centrala roll för området och övergavs successivt. Undantaget var och är *Palaiopolis*, eller *St Martí d'Empuries* som den idag heter, som alltsedan phoneciernas kolonisation har varit bebodd och därmed är Cataluniens äldsta i dag bebodda stad.

Kubformade byggnadsblock

När man vill rekonstruera en strandlinje vid en flodmynning på spanska medelhavskusten står man för betydligt större problem än vad vi är vana vid. Här finns ingen landhöjning som man kan räkna med, och åtminstone grovt interpolera, utan man har i stället tre delvis motverkande variabler. Först den omfattande sedimentation som uppstår vid flodmynningen, hela den relativt jämna kuststräcka som idag finns var i förhistorisk tid ett flöddelta med ett antal öar. Den andra variabeln är den flygsandavlagring som sker. Hela den romerska staden var innan utgrävningarna började vid sekelskiftet täckt av mellan 3 och 4 meter sand. Ett annat exempel är den sandvall som löper nära strandlinjen vilken inte existerade så sent som vid början av seklet på de fotografier som togs då utgrävningarna startade. Den tredje variabeln är havets erosion som har en kraftig påverkan på en berggrund som är betydligt mjukare än vår. Detta gör att det är ytterst svårt att annat än i grova drag uppskatta en strandlinje vid en viss tidpunkt.

Båda delarna av staden anses under 600-talet f.Kr ha legat på öar som relativt snart, pga sedimentavlagringar, förlorade denna karaktär och alla initierade menar att hamnen bör ha legat i den naturliga bassäng eller havsvik som bildades (1). Tyvärr har inga utgrävningar gjorts i detta område, bl a pga ägoförhållanden till marken i fråga. En kraftig grekisk mur (2), 5-6 meter hög och 3 - 4 meter bred, är idag den enda synliga lämningen av hamnkonstruktionen. Med utgångspunkt från flygfoton där en rektangulär botenformation kan urskiljas, har en teori framlagts om att en senare romersk hamn (3) skulle ha

Bild 3 Utgrävning på forum.
Foto: Per Deckel

Bild 4 Cataluniens Marin-
arkeologiska Centers
arbetsfartyg "Thetis".
Foto: Per Deckel

legat längre ut än den ursprungliga. Vid undersökningar har en stor mängd kubformade byggnadsblock hittats tillsammans med amforor, keramik och andra romerska föremål. Jag tillsammans med en fransk grävdeltagare fann denna sommar vid snorkling även dekorerade block i form av halvkolonner.

Detta till trots bör man ställa sig tvivlande till teorin om en yttre hamn. De block som hittats uppstår inte tillnärmelsevis till det erforderliga antal som skulle krävas för en piranläggning av dessa dimensioner. Argumentet för att de saknade blocken skulle ha bärgats och återanvänds är inte troligt, då de block man funnit befinner sig på grunt vatten relativt nära de klippor som skulle ha varit en del av anläggningen, och saknas på djupare mer svårbärgat vatten. Man kan även ifrågasätta varför en hamn skulle anlagts i detta yttre område. En betydligt bättre skyddad hamn fanns redan längre in, och även om problem skulle uppstå med sedimentuppgrundning torde det varit lättare att muddra detta område än att bygga denna nya stora konstruktion. Var kommer då byggnadsblocken ifrån? Här ser jag två tänkbara alternativ: att fartyg med byggnadsmaterial vid hårt väder kan gått på klipporna och förlorat lasten, eller att det på klipporna har funnits en fyr eller ett kraftigt landmärke för att varna för klipporna och/eller markera inloppet till hamnen. Undersökningarna kommer dock att fortsätta vilket kan ge mer underlag till frågan om vad blocken härstammar ifrån.

Sommargrävningen

I somras arrangerades för 52:a gången sommarutgrävningar i Empúries för intresserade studenter av Cataluniens arkeologiska museum. Denna organisation är Cataluniens motsvarighet till

vårt Riksantikvarieämbete, och är huvudman för samtliga museer i Catalunien och även t.ex. deras marinarknologiska center. Med tanke på att det har genomförts grävningar 51 gånger tidigare är det inte helt förvånande att hela arrangemanget var mycket professionellt genomfört, exempelvis var till och med programmet för övningarna utfört i fyrfärgstryck. Vid ankomsten till grävningen, eller kursen som arrangörerna själva föredrog att kalla det, inkvarterades vi först på olika ställen. Vid tidigare år bodde samtliga i själva museet, men på grund av ombyggnationer kunde i år bara ca 1/3 av deltagarna bo här. Vi var dessutom betydligt fler än vid tidigare år beroende på att det i år var första gången marinarknologiska arbeten ingick. Vi övriga inkvarterades i två hyrda hus i staden L'Escala, ca 20 minuters gångväg från Empúries. 11 st bodde dessutom ombord på Dykbåten.

Allt inleddes med en exkursion i närområdet, bl a besöktes Ullastret en iberisk stad/oppida inte långt ifrån Empúries, och på kvällen hälsade borgmästaren i L'Escala välkommen med en champagnebuffé. Dagen därpå började själva grävningarna på forum och i vattnet. De som var dykare arbetade i huvudsak på båten, men fick spendera två dagar med att lära sig romersk keramik samt fyndhantering. Lika så ingick två dagars landgrävningar på forum. Å andra sidan fick de som normalt grävde på forum tillbringa två dagar på båten, en med prospektering, och en med att studera hur undervattensgrävningarna gick till. Detta var mycket informativt på grund av det ringa arbetsdjupet och de goda siktförhållandena vilket gjorde att man kunde snorkla och få en perfekt överblick av arbetet.

Själva grävarbetet utfördes på förmiddagen då det var för varmt att arbeta, åtminstone på land, under eftermiddagen. En normal dag började grävningarna 08.00 och höll på till ca 12.30 med en halvtimmes avbrott för frukost bestående av jättelika smörgåsar

vatten och vin. Efter det gick vi vanligtvis och tog ett bad för att tvätta av oss innan lunchen (tre rätters) som serverades 14.00 - 16.00. Från 17.00 till 19.00 hölls det öppna seminarier, av mycket hög kvalitet, med inbjudna föreläsare från Italien, Frankrike och olika universitet i Spanien. Middagen, även denna tre rätters, äts sedan på den vanliga restaurangen mellan 21.00 och 23.00. Förutom grävningarna, genomfördes även en exkursion till Barcelona, och en två dagars resa till Marseille, där vi bl annat besökte det franska marinarknologiska centret DRASM.

Övningarna pågick i tre veckor, och var utan jämförelse de mest professionella jag kommit i kontakt med. Kursen har mycket hög status i södra Europa och de antar normalt bara en av institutionen rekommenderad student från varje universitet. Det är dock lättare att bli antagen som utlänning, då det finns en strävan att internationalisera kursen. Eftersom engelska inte nyttjas i någon större utsträckning, exempelvis var alla seminarier på spanska, franska eller italienska, bör man, för att ha bra utbyte, kunna spanska relativt bra och gärna exempelvis franska. Kostnaden för de tre veckorna, var ynka 20.000 pesetas motsvarande ca 1.200 SEK och detta inkluderade allt utom fickpengar, som kost, logi, och transporter. Jag kan varmt rekommendera kursen till andra studenter som under några sommarveckor vill ha förstklassig arkeologisk praktik. De planerar även att fortsätta med undervattensgrävningarna kommande år, vilket ger ett gyllene tillfälle till praktik av arkeologiskt undervattensarbete. Ansökningstiden är i april-maj och information kan rekvideras från :

Curso de Arqueología de
Empúries
Museu D'Arqueologia de
Catalunya-Empúries
Apartado de Correos 21
17130 L'ESCALA (GIRONA)

Litteratur

MARCE R. & SANMARTI E. Empúries.
1990. Barcelona.
Egna anteckningar.